

продажем зброї. Вивчення фактів цього злочину показує, що майже 45% осіб, що займаються фальшивомонетництвом, вчиняють адміністративні правопорушення (порушення паспортного режиму, правил торгівлі та ін.), які не слід ігнорувати при вирішенні справ про адміністративні правопорушення.

Географія поширеності фальшивомонетництва станом на 2003 р. має такий вигляд: виготовлення фальшивих грошових знаків найбільше поширено у Донецькій, Луганській, Дніпропетровській, Миколаївській, Тернопільській, Херсонській області; поширені факти збуту мали місце у Львівській, Луганській, Закарпатській, Вінницькій, Чернігівській областях [9, с.11].

Сучасний стан фальшивомонетництва одночасно є результатом вжитих заходів протидії та прогнозує подальших проявів цього злочину в наступних роках. Проведений історичний експурс та сучасна характеристика фальшивомонетництва дозволила переконатись, що способи та види підробки набувають якості, масовості та широкого використання новітньої комп'ютерно-копіювальної техніки.

Результати нашого дослідження можуть посприяти виявленню способів протидії, в першу чергу визначення шляхів запобігання цього виду злочину.

Список літератури: 1. Польської Г.Н. Рыцари фальшивых банкнот. М, 1982. 2. Колобаев А. Коллекция // Арт-Мозаика. 2003. 8–14 декабря. 3. Гильмутдинов А.Р. Проблема определения ущерба от изготовления и сбыта поддельных денежных знаков и ценных бумаг государственного займа // Преступность в сфере кредитно-финансовых отношений и на рынке ценных бумаг. Вып. 1: Проблемы борьбы с экономическими преступлениями, совершаемыми с использованием ценных бумаг : специальный информационно-аналитический бюллетень. М., 1998. 4. Прохорова Е.В., Пуляхин В.А. Расследование фальшивомонетничества. М., 1989. 5. Болотский Б.С. и др. Фальшивые деньги (фальшивомонетничество)/ Под ред. профессора В.Д. Ларичева. М. 2002. 6. Александров Ю.В. Ответственность за изготовление и сбыт поддельных денег или ценных бумаг: Лекции.К., 1973. 7. Інформація про фальшиві банкноти національної та іноземної валюти, які були вилучені на території України в 2003 році та зареєстровані в ДНДЕКЦ МВС України. 8. Широченко В. «Умельцы» на пенсию не собираются // Уголовное дело.2002. №7. 9. Сидоренко О. Фальшиві гроші тільки зовні хороші// Міліція України.2004. №2. 10. Пахолко О. Доллар – немає проблем. Зараз надрукую...// Іменем Закону. 22.05.1998. 11. Зацеклярный В. Фальшивка, или кто станет следующей жертвой?//Криминальная хроника. 2004. №3. 12. Юсупов В. Найкращу американську «капусту» штампували... у Вінниці // Міліція України. 2003. №12. 13. Полищук О., Неелов И. Нацбанк Украины предупреждает: в огороде фальшивая капуста // Бизнес.2001.№6 14. By John K.Cooly The False Money weapon Global policy forum/Christian Science Monitor . January 15' 2002

Надійшла до редакції 27.05.04

Г.С. Полищук

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА БРАКОНЬЕРСТВА

Сучасний екологічний стан в Україні без перебільшення кризовий. Розроблені державні та регіональні екологічні програми, щорічне невиконання яких внаслідок недостатнього фінансування стало звичною нормою, не вирішують в цілому задачу покращення екологічної обстановки [1, с.13].

Все більше видів тварин, птахів, риб знаходяться під загрозою зникнення. Значною мірою зазначена ситуація обумовлена й існуючим станом злочинності у сфері охорони тваринного світу.

У правовій літературі різним аспектам, що стосуються проблем браконьєрства, приділялась увага у роботах відомих вчених в галузі кримінології та кримінального права: М.М. Бринчука, Ю.Н. Єрофєєва, Б.Н. Звонкова, О.Л. Дубовик, Е.М. Жевлакова, А.М. Плешакова, В.М. Раднаєва та ін. У працях українських вчених також приділялась увага питанням боротьби з екологічними злочинами, і зокрема з браконьєрством (С.Б. Гавриш, В.К. Матвійчук, Ю.С. Шемшукенко). Вони розглядали переважно кримінально-правові аспекти проблеми браконьєрства, а її кримінологічні аспекти в українській юридичній літературі вивчені недостатньо.

Необхідно зазначити, що тактика і загальна організація боротьби з браконьєрством, форми правоохоронної діяльності повинні плануватись у залежності від їх рівня, структури та динаміки цих злочинів, поширеності і місця в системі злочинності в цілому, опису особистості тих, хто їх вчиняє, мотивів і цілей їх злочинної поведінки, тобто на підставі кримінологічної характеристики цих злочинів. Мета даної статті і полягає у розгляді та аналізі статистичних параметрів браконьєрства в Україні, а саме його кількісно-якісних показників.

Слова «браконьєрство», «браконьєр» перейшли в українську з французької мови, де «vгасоопіег» означало слугу, в обов'язки якого входили догляд та спеціальна дресура собак. Згодом у Франції «браконьєрами» називали мисливців, які вміло користувалися собаками [2, с.20]. Пізніше термін «браконьєрство» набуло сучасного значення та стало означати незаконне полювання та рибальство. Більшість авторів висловлюється саме за таке розуміння браконьєрства [3; 4], хоча В.К.Матвійчук вважає, що поняття «браконьєрство» охоплює також і незаконну порубку лісу [5]. На нашу думку, в більшій мірі заслуговує на увагу тлумачення браконьєрства, як незаконного полювання та рибальства, адже обидва зазначені злочини відносяться до посягань на тваринний світ, склади цих злочинів за об'єктивними та суб'єктивними ознаками дуже близькі, що не можна сказати про незаконну порубку лісу. Застосування терміну «браконьєрство» саме в такому контексті поширилось у наукових монографіях та статтях. Також аргументом у підтвердження цієї думки є визначення терміна «браконьєр» у «Словнику іншомовних слів»: «особа, що займається полюванням і рибною ловлею в недозволених місцях, у заборонений час, відстрілом і виловлюванням тих видів тварин, птахів, риб, що їх за законодавством заборонено здобувати» [6, с.67].

Розглядаючи правопорушення, що у своїй сукупності утворюють поняття браконьєрства, слід розрізняти злочини, передбачені ст.ст. 248, 249 Кримінального кодексу («Незаконне полювання» та «Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом») та адміністративні правопорушення, передбачені статтею 85 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Порушення правил використання об'єктів тваринного світу», склади яких мають багато подібних ознак, а головною відмінністю є ступінь небезпеки цих правопорушень, що знаходить вираз у характері наслідків діянь та розмірі шкоди тваринному світу. Адміністра-

тивні правопорушення цієї категорії відносяться до категорії найбільш розповсюджених. Наведені нижче дані Державного комітету статистики України дають певне уявлення про практику застосування ст. 85 КпАП в Україні за 1998–2002 рр.:

	1998	1999	2000	2001	2002
Кількість осіб, відносно яких винесено постанови (рішення)	65277	72628	71155	54043	64424
Винесено постанов про накладення адміністративного стягнення	62861	70339	69142	45913	56015
Передано матеріалів прокуратури, органу попереднього слідства чи дізнання	1273	1460	1113	3103	2655

Злочинні посягання на тваринний світ, як і інші злочини проти довкілля, відносяться до тієї категорії злочинних посягань, соціальна небезпечність яких, як правило, не підтверджується офіційними статистичними даними, а ґрунтується в основному на таких об'єктивних показниках, які неможливо не помітити або приховати – деградація природного середовища, руйнування екосистем, – та авторитетні експертні оцінки.

Наявна екологічна ситуація в Україні суттєвим чином обумовлена існуванням масштабної екологічної злочинності, в тому числі і браконьєрства, яке не знаходить свого адекватного відображення в офіційній статистиці. Так, статистичні дані Департаменту інформаційних технологій МВС України щодо кількості зареєстрованих злочинів за статтями 248, 249 КК свідчать, що їх частка у загальній структурі злочинності за останні 6 років є стабільно незначною та має стійку тенденцію до зменшення:

Роки	Зареєстровано злочинів за статтями 248 / 249 КК	Разом злочинів за статтями 248, 249 КК	Динаміка по відношенню до 1998 р. , %	Зареєстровано всього злочинів	Питома вага, %
1998	98 / 1509	1607	–	589208	0,27
1999	129 / 1307	1436	–10,6	575982	0,25
2000	114 / 1242	1356	–15,6	553594	0,24
2001	93 / 992	1085	–32,5	503676	0,22
2002	60 / 546	606	–62,3	450661	0,13
2003	52 / 545	597	–62,8	556351	0,11

На фоні величезної латентності даних посягань це слід розцінити як негативний показник у діяльності правоохоронних органів у цій сфері.

Порівнюючи кількість порушених кримінальних справ із кількістю осіб, засуджених за браконьєрство, слід зазначити, що питома вага засуджених у порівнянні з кількістю кримінальних справ більше у 2–3 рази, ніж за іншими злочинами, що пояснюється високим відсотком обвинувальних вироків

у справах даної категорії. У таблиці використані відомості ДІТ МВС, Міністерства юстиції та Державної судової адміністрації України:

Роки	Засуджено осіб за незаконне полювання	Засуджено осіб за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом	Всього засуджено осіб	Питома вага засуджених браконьєрів, %
1993	46	259	152878	0,2
1994	79	493	174959	0,33
1995	60	772	212915	0,39
1996	73	1048	242124	0,46
1997	68	1134	237790	0,5
1998	66	1067	232598	0,49
1999	108	906	222239	0,46
2000	58	868	230903	0,4
2001	62	740	162860	0,49
2002	48	580	177609	0,35

Досить очевидно, що кількість порушених кримінальних справ та засуджених браконьєрів не відповідає числу реально скоєних злочинів та відображає тільки активність правоохоронних та природоохоронних органів. Однією із специфічних особливостей екологічної злочинності взагалі і браконьєрства зокрема є високий рівень її латентності. У науковій літературі неодноразово відзначалось, що за станом латентності екологічні злочини займають одне з перших місць серед інших видів злочинів. На думку деяких учених, рівень латентності екологічної злочинності складає 95 % [7, с.123], інші встановлюють 95–99 % [8, с.438; 9, с.81].

Латентна частина браконьєрства з цілого ряду причин створює перепони для адекватної боротьби зі злочинними посяганнями на тваринний світ. Не маючи відомостей про фактичні розміри цих злочинів, їх рівень, структуру, динаміку, неможливо визначити потрібні для боротьби з ними кількості сил і коштів правоохоронних та природоохоронних органів, їх концентрацію на окремих напрямках цієї діяльності. Не будучи досить проінформованим про масштаби браконьєрства і не маючи достовірного кримінологічного прогнозу на майбутнє, суспільство і керівники країни не можуть уявити всієї гостроти проблеми. Саме тому не задіюються повною мірою соціальні і державні інститути на боротьбу з цим явищем. Немає також можливості для розробки правильної тактики і стратегії протидії браконьєрству, у тому числі правозастосовчої і законодавчої діяльності. Неможливо реально оцінити ефективність профілактики і дієвість екологічного законодавства.

Аналіз судової статистики свідчить, що більшу частину серед осіб, засуджених за екологічні злочини, становлять браконьєри. Так, у 2002 р. браконьєри становили 75 % від усіх засуджених екологічних злочинців. Отже, відомості щодо кількості, складу та призначеного покарання засудженим за

злочини проти довкілля дає певну уяву про судову практику щодо браконьєрів. Розгляд даних Державної судової адміністрації України дозволяє зробити висновок, що практика притягнення браконьєрів до кримінальної відповідальності та призначення покарання за порушення екологічного законодавства не в повній мірі виконує каральну та превентивну функцію. Суди припускають невинуватих послаблення злочинцям при призначенні міри покарання. Як покарання найчастіше застосовується штраф – в 2002 р., наприклад, до штрафу (як основного виду покарання) засуджено 47,2% осіб від їх загальної кількості. Більш суворі види покарання застосовуються вкрай рідко: позбавлення волі – 1,1%, обмеження волі – 0,7%, арешт – 0,36%, виправні роботи – 0,85%, громадські роботи – 0,24%. Найбільш поширені рішення у справах цієї категорії – звільнення від покарання – 49,3%, переважно з випробуванням – 47,9%. Звільнено від кримінальної відповідальності з нереабілітуючих підстав – 11,6%. Думається, що така лібералізація покарання по відношенню до більшої частини осіб, що вчинили екологічні злочини, – захід, мабуть, вимушений. Це пов'язано, скоріше всього, з тим, що переважна більшість засуджених, знаходячись у скрутному матеріальному становищі, намагаються вижити за рахунок природи.

Особи, засуджені за вчинення екологічних злочинів, характеризуються наступним чином. Майже всі з них (98,5%) – чоловіки. Переважну більшість цих злочинів – 68 % вчиняють особи від 25 до 50 років, тобто, у віці, коли вже сформовано коло цінностей та усвідомлюється міра відповідальності за вчинення злочинного діяння, коли можна говорити про визначену соціальну орієнтацію, що дозволяє ігнорувати вимоги природоохоронного законодавства.

Значна частина (62%) працездатних злочинців не працювала та не вчилася. Характерною ознакою екологічних злочинів є їх груповий характер. Так, більше половини (54%) злочинів засуджені вчинили у складі груп осіб за попередньою змовою та без попередньої змови. Також, специфічною ознакою незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є наявність організованих злочинних угруповань, що мають прикриття серед корумпованої частини органів виконавчої влади, правоохоронних органів, рибоохорони та ін. Ці угруповання оснащені новітньою технікою, ведуть добування у промислових розмірах. У 2002 р. були засуджені члени лише однієї організованої групи. У той же час ЗМІ [11], [12] за результати інтерв'ювання практичних працівників розкривають цілком протилежну картину загрозливого розростання масштабів організованого кримінального бізнесу в сфері екології. Її жертвами вже стали осетрові та інші рибні запаси на Азовському та Чорному морях.

Наведені відомості свідчать, що практика застосування кримінального закону не відповідає вимогам боротьби з екологічними злочинами. Принцип невідворотності відповідальності не забезпечується. Браконьєри залишаються фактично безкарними навіть за тими нечисленними справами, що були закінчені та передані в суд. Одна з основних причин такого становища полягає у тому, що судові та слідчі органи боротьбу зі злочинними посяганнями на навколишнє середовище все ще не вважають важливим на-

прямою своєю діяльністю по укріпленню законності та правопорядку. Не приділяється даному питанню необхідної уваги і на загальнодержавному рівні.

Все наведене свідчить про наявні недоліки державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища та деформації суспільної свідомості, пов'язаної з недооцінкою охорони довкілля, внаслідок нерозвинутості екологічної ідеології – злочини проти навколишнього середовища не отримують належного суспільного резонансу та адекватної реакції держави.

Список літератури: 1. Міністерство екології та природних ресурсів України. Про дотримання вимог та ефективність природоохоронного законодавства України. Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань 25 грудня 2002 року. К., 2002. 2. Ерофеев Ю.Н. Ответственность за незаконную охоту по уголовному законодательству России: дис...канд.юрид.наук. М., 1994. 3. Звонков Б.Н. Уголовно-правовая борьба с браконьерством в СССР: Автореф. дис... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 1968. 4. Раднаев В.М. Борьба с браконьерством (уголовно-правовой и криминологический аспекты): дис...канд. юрид. наук. Спб., 2000. 5. Матвейчук В.К. Квалификация незаконной охоты: Учебное пособие. К., 1992. 6. Словник іншомовних слів /За ред. О.Ф.Мельничука. К., 1977. 7. Курс криминології. Особлива частина. Підручник /Під заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Джужи О.М. К., 2001. 8. Криминологія. Учебник для юридических вузов/ Под ред. проф. В.Н.Бурлакова, проф., академика В.П.Сальникова. Спб., 1998. 9. Жевлаков Э.Н. Экологические преступления и экологическая преступность: Учебное пособие. М., 1996. 10. Міністерство екології та природних ресурсів України. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2000 році. К., 2000. 11. Трибушная Л. В слуханнях об'явлен перерыв // Новий день. 20 березня 2003 року. № 12 (4537). 12. Яновський С. «Дах» для браконьєрів // Новий день. 19 червня 2003 року. № 25 (4550).

Надійшла до редколегії 29.05.04

В.В. Колесніков

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОЖЕЖАМИ

Обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні злочинів, у структурі окремої криміналістичної методики мають велике значення. Знання предмета доказування дозволяє слідчому чи працівнику органу дізнання швидко і правильно спланувати та цілеспрямовано провести розслідування. Особливо важливим є знання таких обставин при розслідуванні злочинів, пов'язаних з пожежами, де об'єктом пізнання є певна поведінка людей, механізм якої супроводжується діями вогню.

Але зараз в криміналістиці немає єдності поглядів щодо співвідношення таких категорій як «обставини, що підлягають встановленню» і «криміналістична характеристика злочинів». З моменту введення у криміналістичну методику розслідування такого її елемента, як криміналістична характеристика злочину, погляди вчених щодо взаємовідносин та взаємозалежності між поняттями «криміналістична характеристика» і предмет доказування (обставини, що підлягають встановленню) розділилися. Одна група